

מגלות לתפוצה

בהיסטוריה היהודית המודרנית התקיימו שתי גישות נפרדות ומנוגדות כלפי האמנסיפציה. האחת היא "הפתרון הלאומי", והיא תומכת ב"בית לאומי" לעם היהודי בארץ ישראל. האחרת היא "הפתרון האינטגרציוני", והיא תומכת בקבלת היהודים בכבוד כשוים בקרב שאר האזרחים במדינות שבהן הם חיים. במובנים רבים, סימנה השואה את סופו של הפתרון האינטגרציוני, והקמת מדינת ישראל ב-1948 משמעה היה שהאפשרות הלאומית הפכה בתקיימא בעבור היהודים בכל העולם. איך מתייחסים לכך היהודים החיים בשוודיה? אכן היו יהודים בשוודיה שהלכו בעקבות אמונתם הציונית והתיישבו בישראל עם קום המדינה ובשנים שלאחר מכן. הגם שאפשרות זו עדיין פתוחה כמובן, רק יהודים שוודים מעטים בוחרים בה כיום. הרוב העצום של היהודים בחר להישאר בשוודיה. האם פירוש הדבר שבחרו באפשרות האינטגרציונית?

הנרטיב המקראי מתחיל בגירוש. ההיסטוריה של האנושות מקבילה לחיים "בקדמת עדין". שלא כניכור הזה, הנרטיב מספר שהעם היהודי נולד עם מודעות שהוא נועד להתקיים בארץ מסוימת. כמו שכתב מרטין בובר במאמרו על ציון: "אי אפשר לדמיין את עם ישראל ההיסטורי מתקיים בשום זמן בלי האמונה[...]. באֵל המוביל קודם את האבות ואחריהם את העם כולו לתוך הארץ המובטחת[...]"

למרות זאת, רוב שנותיה של ההיסטוריה היהודית ניכר בהיעדר נוכחות בארץ ההיא ובתחושה נלווית של גלות. הפנים הכפולים של מושג הגלות, הייעוד לחיות בבית מסוים בד בבד עם המרחק ממנו, השפיעו על החיים היהודיים, ויש להם השלכות על היבטים ספרותיים, קיומיים, תאולוגיים, פוליטיים וסוציולוגיים של העם היהודי.⁵¹

51 מן הטקסט המציג את הכנס האקדמי המכונן של Paideia – המכון האירופי ללימודי יהדות בשטוקהולם, No. 1/2001, p. 3.

הטקסט הזה, המציג את הקמת המכון האירופי החדש ללימודי יהדות בשוודיה (Paideia), ממקם את תפיסת ה"גלות" בליבת ההבנה שמבינים היהודים את עצמם. עם זאת, יש כמה פרשנויות למושג הזה ביהדות. מונח עברי אחד הוא "גלות", ופירושו שהעם היהודי נאלץ לגור "מחוץ למולדתו הראויה". יש דקויות חשובות המבחינות את המושג הזה מן המושג היווני diaspora, כלומר תפוצה, ופירושו שהיהודים (המונח עשוי להתייחס גם ליוונים, לפלסטינים או לכל עם אחר) חיים "נפוצים בין עמים אחרים".

בעוד הגלות היא קללה, התפוצה עשויה להיות בחירה. באירופה, עד מלחמת העולם השנייה, היה פירושו של הפתרון האינטגרציוני הליכה בנתיב ההתבוללות – נתיב אשר כידוע הסתיים באסון. הגלות אמנם הייתה קללה. אבל בעידן החדש של רב־תרבותיות השתנו התנאים לאינטגרציה: בשוודיה כיום קבוצות אתניות שונות חיות זו לצד זו במידה רבה יותר מאשר פעם. הכפילות של האינטגרציה – כלומר הזכות לכבוד כלפי השלמות התרבותית שלך, ובעת ובעונה אחת השתלבותך המוחלטת בחברה הכללית – נעשתה בפעם הראשונה בהיסטוריה אפשרות חברתית ריאלית. היום אפשר להיות "שוודים עם מקף", למשל "שוודים־יהודים". התפוצה מתבררת כבחירה אפשרית. האם כך תופסים היהודים בשוודיה את המצב כיום? אם כן, במקום להתפס כאפשרות לאמנסיפציה, ההתבוללות צריכה להתפס כאיום על היהדות. ואם כן, היהדות לא צריכה להתפס כאחדות, כלומר יהדות התפוצה והיהדות הישראלית בעצם נפרדות זו מזו. האם היהודים בשוודיה של היום תופסים את המצב כך?

טבלה 13: גישות כלפי התבוללות

"ההתבוללות היא סכנה גדולה יותר ליהדות מאשר האנטישמיות" (באחוזים).

26.3	מסכים לגמרי
32.0	מסכים במידה רבה
16.9	לא מסכים ולא חולק
11.4	חולק באופן חלקי
13.4	חולק לגמרי

נזכיר שבתשובה לשאלה אילו פעילויות דורשות יותר תשומת לב מצד הקהילות היהודיות, קיבלה "פעילות נגד האנטישמיות" את הציון הגבוה ביותר (ראה טבלה 4). עם זאת, ההתבוללות נתפסת כאיום גדול אף יותר: טבלה 13 מלמדת שרוב ברור של חברי הקהילות היהודיות בשוודיה היום רואים בהתבוללות איום גדול יותר על היהדות מאשר האנטישמיות. אמנם מעט יהודים, יחסית, חיים בשוודיה (ראה טבלה 1) ואמנם מצוות בסיסיות כמו שחיטה כשרה הן אסורות, וקשה לקיים כמה מן המנהגים המסורתיים, ובכל זאת נראה שרוב היהודים החיים בשוודיה אינם חושבים שקשה לחיות כיהודים בשוודיה. ייתכן שאחת הסיבות לכך היא שמה שנתפס בעיניהם כחיים יהודיים אינו תואם את התפיסה הרווחת בישראל, למשל. האם היהדות אינה ישות מאוחדת מנקודת המבט שלהם? האם הם חושבים שהתפוצה היהודית ומדינת ישראל מתפתחות להיות שני סוגים שונים של יהדות?

טבלה 14: עמדות כלפי התפוצה

"התפוצה היהודית וישראל עשויות להתפתח להיות שני סוגים שונים של יהדות" (באחוזים).

מסכים לגמרי	8.9
מסכים במידה רבה	30.8
לא מסכים ולא חולק	26.2
חולק באופן חלקי	17.3
חולק לגמרי	16.9

ראוי לציין שיש כרגע יותר חברים שמסכימים מאשר חברים שחולקים על הטענה, שמתגבשים שני סוגים שונים של יהדות – יהדות התפוצות בנפרד ויהדות ישראלית בנפרד. עם זאת, אין פירושו של דבר שהקשרים עם ישראל הם חלשים. אדרבה, הנתונים שלנו מראים בבירור שהיהודים בשוודיה מקיימים קשר קרוב מאוד עם ישראל: 95% מהם ביקרו בישראל, ול-83% מהם יש משפחה קרובה או חברים בישראל; 58% מציינים שהם "חשים סולידריות חזקה", ועוד 37% – שהם "חשים

סולידריות במידה כלשהי" עם מדינת ישראל. אבל בעבור רבים, ישראל היא (כבר) לא – אפילו לא באידיאל או בפוטנציה – ארצם, והיהדות שלהם היא יהדות אחרת. איך, אפוא, הם מתייחסים לאפשרויות השונות באשר לעתיד היהדות בשוודיה?

טבלה 15: עמדות כלפי עתיד היהדות

"היום יש דיונים רבים בעניין עתיד היהדות בשוודיה. מהי השקפתך?" (באחוזים).

לא מסכים ⁵³	בספק	מסכים ⁵²	עם השקעה מודעת בפעילויות תרבותיות וחברתיות, היהדות יכולה לשרוד בשוודיה
6.5	14.6	78.9	בטווח הארוך, ליהדות יש סיכוי רק בישראל
45.2	26.1	28.7	היהדות יכולה לשרוד רק כאורתודוקסיה
69.9	19.1	11.1	

יותר משלושה רבעים מן החברים רואים את עתידה של יהדות שוודיה בחיזוק פעילויותיה התרבותיות והחברתיות של הקהילה, ואילו רק מעט יותר מרבע מן החברים מאמינים שהיהדות יכולה לשרוד רק בישראל. רוב גדול דוחה גם את התפיסה שהאורתודוקסיה היא הדרך היחידה להשרדות היהדות. בין שתי האפשרויות לקראת אמנסטיפציה, שהוזכרו בהקדמה – "הפתרון הלאומי" ו"הפתרון האינטגרציוני" – הפתרון האינטגרציוני הוא בבירור ההשקפה השלטת כיום בקרב היהודים בשוודיה. ניכר שיהודי שוודיה אינם מוצאים את עצמם חיים בגלות. החיים בתפוצה נראים בחירה מודעת שלהם, כמו בעבור רוב היהודים בעולם הפוסט-מודרני של היום.⁵⁴

52 עמודה זו מסכמת את אחוזי המשיבים שהם "מסכימים לגמרי" ו"מסכימים במידה רבה".

53 עמודה זו מסכמת את אחוזי המשיבים שהם "חולקים לגמרי" ו"חולקים באופן חלקי".

54 קרוב לחצי מאה אחרי הקמת מדינת ישראל, ויותר מעשור אחרי נפילת האימפריה הקומוניסטית, עדיין מספר היהודים החיים מחוץ לישראל כמעט כפול ממספר היהודים החיים בה.

הדבר עומד בניגוד ברור לתזה המפורסמת של ברנרד וסרשטיין בדבר "התפוצה הנעלמת" (Wasserstein, 1996). בספר זה הוא צופה ש"על פי ההערכות כיום, היהודים ייכחדו כמרכיב משמעותי בחברה האירופית במהלך המאה העשרים ואחת". על פי הניתוח שלו, במספרים הנוכחיים, של הרבה פחות משני מיליון יהודים באירופה (לעומת עשרה מיליון ב־1939, לפני השואה) "שנטשו את קיום המצוות ברוח אירופה החילונית ושאבידו את הייחוד התרבותי שלהם, עד שרבים מהם מכירים במורשתם רק באמצעות 'טקסי הכניסה והיציאה של מילת הבנים והקבורה היהודית'",⁵⁵ האפשרות שהיהדות תשרוד היא אמנם קלושה. האם יכול להיות שהממצאים שלנו בנוגע ליהדות שוודיה בת זמננו פותחים נקודת מבט אחרת בעניין זה?

יהודיות וירטואליות או התחדשות יהודית?

יהודי אירופה התקיימו עד לאחרונה בצֶּלָה האפל של השואה. אבל לאחרונה היו בקרבם סימנים של התחדשות יהודית, הן רוחנית הן תרבותית. בספרה "יהודים באופן וירטואלי" (2002) כותבת רות אלן גרובר (Ruth Ellen Gruber): "למעלה מחצי מאה אחרי השואה, במדינות שבהן היהודים הם רק אחוז קטנטן מן האוכלוסייה, תוצרים של התרבות היהודית (או מה שנתפס כתרבות יהודית) נעשו מרכיבים נחשבים בקרב הציבור [...] לאורכה ולרוחבה של היבשת (אירופה) מתרבים פסטיבלים יהודיים, הופעות, פרסומים ותכניות לימוד. מוזיאונים יהודיים נפתחו בעשרותיהם, ובתי כנסת ורבעים יהודיים משוחזרים, לעתים קרובות כמוקד משיכה לתיירים. בתחילת המאה העשרים ואחת, מוזיקת כלייזמרים, קונצרטים, תערוכות ובתי קפה ברוח יהודית מושכים קהל נלהב – לעתים קרובות רובו הגדול לא יהודי – בברלין, קרקוב, וינה, רומא וערים אחרות."⁵⁶

את שטוקהולם אפשר בהחלט להוסיף לרשימה הזאת.

55 מצוטט מכריכת הספר.

56 מצוטט מכריכת הספר.

ניכר שהעניין בתרבות יהודית הוא חזק מאוד. גרובר מתארת אותו כתופעה "יהודית וירטואלית" ושואלת: "האם היא יהודית? האם היא תרבות?" (עמ' 26). אלו שאלות פילוסופיות קשות שלא נעסוק בהן. במקומן נשאל את השאלה הפשוטה יותר: עד כמה מעוניינים היהודים עצמם בכל זה?

טבלה 16: השתתפות בפעילויות תרבות יהודיות (באחוזים)

האם בשנה האחרונה	כן	לא
ראית סרט שהיה לו קשר יהודי	83.3	16.7
קראת ספר שתוכנו יהודי	78.6	21.4
הלכת למוזיאון יהודי/תערוכה יהודית	57.9	42.1
השתתפת בהרצאה על נושא יהודי	57.5	42.5
היית בטיול או בסיור בנושא יהודי	55.9	44.1
הלכת למחזה שהיה לו קשר יהודי	52.9	47.1

נראה שליהודים בשוודיה היום יש עניין רב מאוד בתרבות יהודית. יותר משלושה רבעים ראו סרט וקראו ספר בשנה האחרונה "בגלל הקשר היהודי שלי", ורוב החברים אף עשו את המאמץ והשתתפו בצדדים נגישים פחות של החיים התרבותיים היהודיים.⁵⁷ רובם היו מעורבים בפעילויות בכמה מן התחומים התרבותיים. המחקר שלנו מראה שהם תופסים את הפעילות הזאת כחשובה למדי, ושההתעניינות הזאת מתחלקת בצורה שווה למדי בין קבוצות גיל וגם בין יהודים דתיים לחילונים.

יש שחוששים שהעניין הזה ב"יהדות תרבותית" הוא תחליף למעורבות ביהדות כמעשה דתי (ראה לדוגמה Webber, 1994). האמנם כך הוא? ציינו שיותר משליש מן החברים הם "יהודים חילונים" (ראה

57 יש לציין שבגתנבורג ובמלמה, שבהן נמצאות שתיים משלוש הקהילות היהודיות בשוודיה, אין שום מוזיאון יהודי ורק לעתים רחוקות יש תערוכות או מחזות שיש להם קשר יהודי כלשהו.

טבלה 5), אבל ציינו גם (ראה טבלה 13) שהחברים ככלל תופסים את ההתבוללות כאיום מרכזי על היהדות. איך משתלבות המגמות הללו: החילון משמעותו אולי להיות יהודי בלי להיות דתי, ואילו ההתבוללות פירושה לעזוב את היהדות. יהודים שאינם מקיימים את מצוות הדת לא הופכים בהכרח להיות "מתבוללים", ואלה שבדקים בכמה מן המנהגים היהודיים המסורתיים או אפילו מאמצים אותם – ורוב המנהגים האלה מבוססים על הדת היהודית – אינם הופכים בהכרח להיות "דתיים".

על מה מעיד העניין הרב בתרבות היהודית? האם הוא סימן שאפילו היהודים עצמם הופכים להיות "יהודים באופן וירטואלי"? שהיהדות שלהם היא רק "לשימוש חיצוני בלבד", שום דבר מלבד פן אופנתי של התדמית שלהם? או שיש סימנים של התחדשות יהודית החדרת עמוק יותר לתוך חייהם? עד כמה נטשו היהודים בשוודיה את המנהגים היהודיים שאתם גדלו? עד כמה התחילו לקיים מנהגים יהודיים מסורתיים שלא קיימו אפילו במשפחותיהם כשהיו ילדים?

טבלה 17: התבוללות או התחדשות?

"באיזו מידה קיימה משפחתך מנהגים ומסורות יהודיות בשנות ילדותך לעומת מה שאתה מקיים כיום?" (באחוזים).

41.0	קיימנו יותר משאני מקיים היום
30.1	אין הבדל של ממש בין בית הורי ובין מה שאני מקיים היום
19.5	אני מקיים יותר מנהגים ומסורות משהיו בבית הורי
9.4	השאלה אינה רלוונטית לגבי

ארבעה מכל עשרה חברים אומרים שהם מקיימים היום פחות, לעומת מה שהיה נהוג במשפחתם בשנות ילדותם. בתיאור האוכלוסייה הנבדקת ציינו גם שארבעה מכל עשרה הם גם בני 60 ויותר. בחינה מדוקדקת יותר של אלה האומרים שנטשו מסורות יהודיות מראה שכמעט כולם שייכים לאותה קבוצה של מבוגרים. בשנות התבגרותם – רובם בעצם התבגרו לפני מלחמת העולם השנייה בפולין או בחלקים

אחרים של מזרח אירופה – קיום מנהגים יהודיים מסורתיים היה במקרים רבים פשוט חלק מאורח החיים המקובל. בשוודיה של היום רוב המנהגים האלה אינם חלק מן הנוהג החברתי, ולכן אין מקיימים אותם. אבל אין פירושו של דבר בהכרח שאותם יהודים שאינם מקיימים אותם הפכו "מתבוללים". לאמתו של דבר, הנתונים שלנו מראים שרבים מהם חשים מאוד "יהודים" ואף עוסקים בעניינים יהודיים. שניים מכל עשרה חברים מציינים שהם מקיימים יותר מנהגים ומסורות מאשר משפחתם בשנות ילדותם. בחינה דומה מראה שרובם שייכים לקבוצה של חברים בני גיל הביניים, כלומר ברוב המקרים מדובר במשפחות עם ילדים החיים בבית. בעצם למעלה משליש מן החברים בגיל 30-60 אומרים שהם מקיימים יותר מנהגים ומסורות יהודיים בבתיהם היום, מאשר בבתי ילדותם. ובכל זאת אין לראות זאת כתפנית לכיוון "דת"; רבים מאלה שאנו דנים בהם כאן שייכים גם לקטגוריה של "יהודים חילונים". נראה שה"התחדשות" הזאת היא ביטוי לסוג של "יהדות סמלית", שבמידת מה מורכבת ממנהגים מסורתיים, והיא דבקה בהם סלקטיבית וגם מעניקה להם משמעויות חדשות וסובייקטיביות.

4. מסקנות: חיים ב־smorgasbord האתנורתרבותי

אפשר לסכם: היהודים בשוודיה כיום הם מיעוט לאומי מופר רשמית וְרָשׁוּם. ככאלה, הם ניתנים להבחנה כקבוצה אתנורתרבותית בחברה, ובד בבד הם משולבים בה במידה רבה. חברי הקהילות היהודיות בשוודיה מגלים היום:

- מודעות עצמית יהודית חזקה;
- הזדהות אתנורתרבותית ברורה ונחרצת כ"יהודים";
- רמה גבוהה של פעילות, בייחוד בשדה "התרבות היהודית";
- בחירה חופשית וצירוף חופשי של מנהגים ומסורות יהודיים;
- נטייה לייחס משמעויות חדשות לאותם מנהגים יהודיים מסורתיים שהם מקיימים.

הגישה הזו, המאפשרת לבחור בחופשיות בין המנהגים המוכתבים מבחינה דתית, מלווה בשאיפה שכל מיני חברים יתקבלו כשווים בתוך הקהילות ושהסובלנות כלפי ההבדלים ביניהם תגדל. פן מעניין ומאתגר של דרכם של יהודי שוודיה "להיות יהודים", הוא הנטייה לשלב את המסורות שבחרו לקיים באופן שהוא רלוונטי מבחינה אישית: למשל, ניהול משק בית כשר או כשר באופן חלקי (38%) וברבזמן אכילת שרימפס במסעדות (67%), או הדלקת נרות שבת בקרב המשפחה מפעם לפעם (73%) ובמקביל החלפת מתנות בחג המולד (35%), או הצבת

מזוהה בדלת הכניסה לבית (80%) אך גם עץ חג המולד בתוך הבית עצמו (15%), ועוד. בדרך זו, בבחירה הסלקטיבית בין המנהגים ובשילוב ביניהם, הם קושרים לעתים קרובות משמעויות סובייקטיביות חדשות למנהגים האלה, משמעויות שהן רלוונטיות מבחינה חברתית לפרט בחברה בת זמננו. עם כל השינויים החברתיים, המסורות משתנות – לא רק עכשיו ולא רק באירופה (ראה לדוגמה Goldscheider & Zuckerman, 1984). תמורות תרבותיות, ואפילו הכלאה בין-תרבותית,⁵⁸ הן במידת מה ההפך מהתבוללות. משמעותן היא לחיות בעולם המודרני ולעשות את התבניות והמסורות התרבותיות רלוונטיות למצב החברתי בן הזמן של כל פרט. עשייה כזאת ודאי שאינה חדשה בהיסטוריה היהודית: מן הבחינה הזאת היהודים תמיד היו מודרנים.

בעידן המודרני, הנטייה הזאת להסתגל לתנאים חדשים נעשתה יותר ויותר חדורה בנטייה כללית לרציונליות, כלומר איש-איש מארגן את חייו ובוחר בין חלופות, לפי מה שמתברר כפרגמטי במצב נתון. הנחה מקדימה לכל זה: המסגרות מאפשרות גמישות ניכרת בדרכו של הפרט להיאחז במה שנתפס בעיניו כערכים בסיסיים ביהדות.

מנקודת המבט הזו, מה שמצאנו במחקרנו הוא פשוט כמה ביטויים לשלב נוסף במודרניזציה – ובמדויק יותר, לשלב בעידן המודרני בן זמננו, שבהקדמה למאמר זה כינינו אותו פוסט-מודרניזציה. כך נוכל לכנות את סוג החיים היהודיים המתגבש, על פי מחקרנו, בשוודיה – ובסבירות גבוהה גם בחלקים אחרים של התפוצה היהודית בת זמננו⁵⁹ – יהדות פוסט-מודרנית של smorgasbord שוודי.

חשוב להבין שזו אינה רק דרך להיות "פוסט-מודרני", אלא גם דרך חדשה להיות יהודי.

המחקר שלנו מצביע על מגמות של תמורה ושל תחייה בזהויות היהודיות. נראה שיש כעת מעבר מזהות יהודית חברתית קודמת, שהייתה

58 ראה Hannerz, 1996.

59 לפי מאמרים אחרים שהוצגו בכינוס האקדמי על "זהויות יהודיות בעידן הפוסט-קומוניסטי", שהתקיים באוניברסיטה המרכז-אירופית בבודפשט ביולי 2001. שם גם הוצג מאמר זה בפעם הראשונה.

בעיקרה שלילית, הן לפני השואה הן בעקבותיה,⁶⁰ למודעות עצמית יהודית חיובית יותר, המלווה בתפיסה עצמית מחוזקת כקבוצה אתנר-תרבותית מובחנת בחברה.

בעניין הזה ראוי לזכור שבחברה ליברלית דמוקרטית כמו שוודיה, כל החברים בקהילה היהודית הם בעצם "יהודים מבחירה". אין שום מוסדות או גורמים חברתיים חשובים שיאכפו על חברים אלו את מעמדם כ"יהודים", לא מבפנים – אין ענישה כלפי העוזבים את הקבוצה היהודית – ולא מבחוץ. בשוודיה אין אנטישמיות בחסות המדינה, וגם אין כוחות פוליטיים חשובים המנסים לקדם את האנטישמיות בחברה,⁶¹ והפועלים כדי "להזכיר ליהודים מי הם באמת". להיות חבר בקהילה היהודית היום, או לקיים כל דבר שהוא "יהודי" בכל דרך באשר היא, הוא מעשה של בחירה גמורה.

אז מה פירוש בחירה זו בעבור אלה שבחרים לעשות כן? מה משמעות הדבר לבחור לחיות כיהודי בתפוצה?

בשנים הראשונות ממש של ההתחדשות היהודית האירופית, קרא הפילוסוף היהודי הצרפתי ברנאר אנרי לוי (Bernard Henri Levy): Cette exilic necessaire! ("הגלות ההכרחית הזאת!"). הכרחית למה? – ליהדות בתור philosophie de la resistance ("פילוסופיה של התנגדות"). בעולם של היום, השאיפה לפתח "פילוסופיה של התנגדות" היא אולי לא בראש סדר העדיפויות היהודי, וההשלכות של החיים בתפוצה הן כמובן שונות בעידן הפוסט-מודרני בן זמננו לעומת העידן המודרני שלפני מדינת ישראל. לתפוצה בעידן הגלובליזציה יש משמעות אחרת מן המשמעות שהייתה לה בעידן בניין האומות. עם זאת, יש מאפיינים בסיסיים מסוימים משותפים ודרישות בסיסיות מסוימות לכל קיום בתפוצה.

60 "תאוריית הזהות החברתית" היא גישה תאורטית ושדה מחקר מבוססים היטב בתוך הפסיכולוגיה החברתית. ראה Ellemers et al., 1999.

61 עם זאת, כמו ברוב המדינות, יש הן פרטים הן קבוצות קטנות שמפיצים תעמולה אנטישמית. על השאלה "האם אתה באופן אישי נחשפת לאנטישמיות בשוודיה בחמש השנים האחרונות?", השיבו 76% מן החברים "לא", 20% השיבו "כן, פעם אחת", ורק 4% השיבו "כן, כמה פעמים".

החיים בתפוצה פירושם שעל היהודי להיות תמיד בעת ובעונה אחת זר לחברה שבתוכה הוא חי ובן בית בה. כפילות זו שימשה לעתים קרובות כמקור הן ליצירתיות אינטלקטואלית הן לביקורת חברתית. כך היה באירופה במאה השנים של יצירתיות יהודית יוצאת דופן בשדות המדע, התרבות והתעשייה, מאמצע המאה התשע־עשרה (בעקבות האמנסיפציה היהודית) ועד השואה. היא שהביאה אנשים כמו אנרי לוי להצהיר: pour être vraiment 'Juif' il faut être diasporique ("כדי להיות באמת 'יהודי', יש להיות גלותי").⁶² אפשר כמובן להתווכח אם אמנם כך הדבר. על כל פנים, מצב עניינים זה דורש מן ה"גלותי" (או מקבוצה גלותית מאורגנת, כמו "המיעוט הלאומי" של יהדות שוודיה) יכולת מפותחת היטב להתמודד עם עמימות,⁶³ ונכונות ויכולת מודגשות להרגיש בבית בתוך סוג מסוים של חוסר בית. ניתוחים סוציולוגיים מראים שתהליכי הפוסט־מודרניזציה מגבירים מאוד את הדרישות האלה. השאלה אם יהדות אירופה תוכל להתמודד אתן, היא שאלה פתוחה. בעניין זה, הקהילה של יהדות שוודיה מדגימה אפשרות חדשה בחלקה, מעניינת ואולי אפילו פורצת דרך.

62 נאמר בסמינר *Memoire et Lois de l'homme* (זיכרון וחוקי האדם) במהלך חודש היהדות באוניברסיטה של הסורבון בפריז, בפברואר 1986.

63 ראה Bauman, 1998.

ביבליוגרפיה

- Arvidsson, H., Berntson, L., Dencik, L. (1994). *Modernisering och välfärd – on stat, individ och civilt samhälle i Sverige* ('Modernisation and Welfare – on State, Individuals and Civil Society in Sweden'). Stockholm: City University Press.
- Bauman, Z. (1991). *Modernity and ambivalence*. Ithaca: Cornell University Press.
- Bauman, Z. (1991). "Allosemitism: Premodern, Modern, Postmodern", in B. Cheyette and L. Marcus (eds.). *Modernity, Culture and 'the Jew'*. Cambridge: Polity Press, pp. 143–156.
- Beck, U., Giddens, A., Lash, S. (1994). *Reflexive Modernization – Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity Press.
- Blum, J. (1973). *Dansk og/eller Jøde* ('Dane and/or Jew'). Copenhagen: Gyldendal.
- Castells, M. (1997). "The Information age: economy, society, and culture", *The Power of Identity*, Vol. II. London: Blackwell.
- Crook, S., Pakulski, J., Waters, M. (1992). *Postmodernization – Change in advanced society*. London: Sage Publications.
- Dencik, L. (2001). "Transformations of Identities in Rapidly Chang-

- ing Societies”, in M. Carleheden & M. Hviid Jacobsen (eds.). *The Transformation of Modernity – Aspects of the Past, Present and Future of an Era*. Aldershot: Ashgate, pp. 183–221.
- Dencik, L. (1993). “Hemma i hemlösheten” (‘To be at home in Homelessness’), in Jakubowski, J. *Judisk Identitet* (‘Jewish Identity’). Stockholm: Natur och Kultur.
- Ellemers, R., Spears, B., Doosje, B. (eds.) (1999). *Social Identity*. Oxford: Blackwell.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Goldberg, J. & Kosmin, B. (1997). *The Social Attitudes of Unmarried Young Jews in Contemporary Britain*. London: Institute for Jewish Policy Research.
- Goldscheider, C. & Zuckerman, A. (1984). *The Transformation of the Jews*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Gordon, H. & Grosin, L. (1973). *Den dubbla identiteten – Judars anpassning i historisk och psykologisk belysning* (‘The dual identity – The adaptation of Jews in Historic and Psychological light’). Stockholm: Dept. of Education, Stockholm University.
- Gruber, R. E. (2002). *Virtually Jewish – Reinventing Jewish Culture in Europe*. Berkley: University of California Press.
- Hannerz, U. (1996). *Transitional Connections: culture, People, Places*. London: Routledge.
- Jakubowski, J. (red.) (1993). *Judisk identitet* (‘Jewish Identity’). Stockholm: Natur och Kultur.
- Mendes-Flohr, P. & Reinhartz, J. (eds.) (1980). *The Jew in the Modern World – A Documentary History*. Oxford: Oxford University Press.
- Miller, S., Schmool, M. & Lerman, A. (1997). *Social and Political*

- Attitudes of British Jews: Some key findings of the JPR Survey.*
London: Institute for Jewish Policy Research.
- Paideia Perspectives* (2001). No. 1. Stockholm: Paideia – The European Institute for Jewish Studies.
- Schnapper, D. (1980). *Juifs et israélites*. Paris: Gallimard.
- Schnapper, D. (1994). “Israelite and Juifs: New Jewish Identities in France”, in J. Webber (ed.). *Jewish Identities in the New Europe*. London: Littman Library of Jewish Civilization, pp. 171–178.
- Statens offentliga utredningar (1997a). *Steg mot en minoritetspolitik – Europarådets konvention om historiska minoritetsspråk* (‘Steps towards a minority policy – The European Council’s Frame Convention on historic minority languages’). Stockholm: SOU, 1997, p. 192.
- Statens offentliga utredningar (1997b). *Steg mot en minoritetspolitik – Europarådets konvention för skydd av nationella minoriteter* (‘Steps towards a minority policy – The European Council’s Frame Convention for the protection of national minorities’). Stockholm: SOU, 1997, p. 193.
- The American Jewish Committee (2000). *Attitudes towards Jews and the Holocaust in Argentina – a Public Opinion Survey*. New York.
- Toulmin, S. (1962). *The Philosophy of Science*. London: Arrow Books.
- Wasserstein, B. (1996). *Vanishing Diaspora – The Jews in Europe since 1945*. London: Hamish Hamilton.
- Webber, J. (1994). “Modern Jewish Identities”, in Webber, J. (ed.). *Jewish Identities in the New Europe*. London: Littman Library of Jewish civilization, pp. 74–85.
- Ziehe, T. & Stubenrauch, H. (1982). *Plädoyer für ungewöhnliches Lernen*. Hamburg: Rohwohlt.
- Ziehe, T. (1989). *Kulturanalyser: ungdom, utbildning, modernitet* (‘Cultural analysis: youth, education, modernity’). Stockholm: Symposion.

רשימת פרסומים

מרכז רפפורט מפרסם סדרת ניירות-עמדה מחקריים, הנכתבים על ידי טובי החוקרים בתחומים השונים, והמסכמים ממצאים מקוריים ורבי עניין על סוגיות רחבות בתחומי ההתבוללות והזהות היהודית. הניתוח הפרשני, התרבותי והרעיוני נערך ברמה המדעית הגבוהה ביותר. אולם אין אלה 'מחקרים של מגדל שן', אלא מחקרים בעלי השלכות אופרטיביות לתיקון המצב הקיים.

סדרת ניירות-העמדה המחקריים של מרכז רפפורט הנה סדרה יוקרתית ומקורית, הראויה להימצא בכל ספרייה מחקרית וציבורית וכן במדף הספרים הביתי של מי שעתיד עם ישראל חשוב בעיניו.

עד כה יצאו לאור בסדרה זו פרסומים אלו:

- **התבוללות ישראלית: טמיעתם של לא יהודים בחברה היהודית בישראל והשלכותיה על הזהות הקולקטיבית, מאת אשר כהן.**
- **ביקורת שיח הזהות היהודית, מאת אבי שגיא.**
- **הפסיקה ההלכתית בת ימינו והתמודדותה עם בעיות ההתבוללות, מאת אריאל פיקאר.**
- **Training American Orthodox Rabbis to Play a Role in Confronting Assimilation: Programs, Methodologies and Directions, מאת אדם פראזגר (אנגלית).**

- הנגשת ארון הספרים היהודי לדורנו, מאת ידידיה צ' שטרן (עברית/אנגלית).
- היבטים פסיכולוגיים של גיבוש זהות ותרומתם להבנת מושג הזהות היהודית: סקירת הספרות המחקרית, מאת מיכל טור-כספא שמעוני, דנה פרג ומריו מיקולינסר.
- הסיפור היהודי: משמעות הזהות היהודית והגורמים המעצבים אותה בקרב בני נוער במקסיקו סיטי ובטשקנט, מאת דנה פרג, מריו מיקולינסר ומאיה אקסקלוב.
- הדילמה המהותית: אופני התגובה של יהודי ארה"ב לנישואים מעורבים, מאת ג'רלד קרומר (עברית/אנגלית).
- הקהילה היהודית בשוודיה: מגמות בעידן הפוסטמודרני, מאת לארס דנצ'יק.

להזמנות ולמידע נוסף יש לפנות בדואר אלקטרוני rjcenter@mail.biu.ac.il
 בטלפון 03-6295422 או בפקס 03-6295482.